

вина XX ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 26.00.01; Нац. акад. кер. кадрів культури і мистец. Київ, 2011. С. 12.

Rostyslav Major

**NATIONAL CONSCIOUSNESS OF RUSYNS OF TRANS CARPATHY
IN THE ALL-UKRAINIAN AND ALL-EUROPEAN COMPARATIVE CONTEXT
(middle XIXth – early XXth centuries)**

The author of the article analyses the level of national self-awareness of the Rusyns of Transcarpathia in comparison with the level of national consciousness as Ukrainians living in the areas of the Dnieper, Galicia and Bukovina, as well as other European nations (French, Poles, etc.) in the middle of the XIXth and early XXth centuries.

Key words: nation, Rusyns (Ukrainians), national consciousness, identity, Transcarpathia.

Отримано: 11.12.2018

УДК 94(477)«19»

DOI: 10.32626/2309-2262.2019-7.96-107

Олександр Кравчук, Сергій Калитко
(Вінниця)

**УЧАСТЬ СТУДЕНТІВ КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ
У ВСТАНОВЛЕННІ ВЛАДИ У МІСТІ ДИРЕКТОРІЇ УНР
(ЗА СПОГАДАМИ В. ПРИХОДЬКА)**

У статті досліджуються мемуари політичного та громадського діяча В. Приходька як джерело до історії встановлення влади Директорії УНР у місті Кам'янець-Подільський у листопаді 1918 р. та участь у цих подіях студентів Кам'янець-Подільського державного українського університету.

Ключові слова: Українська національна революція 1917-1921 рр., Директорія УНР, Кам'янець-Подільський державний український університет, студентська сотня, Подільський Український національний союз.

Створення докладної історії регіонів у роки Української національної революції 1917-1921 рр. вимагає залучення різноманітних джерел, зокрема, спогадів її активних учасників із державницького середовища. До них належить Віктор Кіндратович Приходько (31.01.1886 – 7.02.1982). Його життя та діяльність висвітлені у низці публікацій¹. Родом зі с. Княжпіль Кам'янецького повіту, він отримав вищу правничу освіту у Дерптському та Київському університетах, працював у земських установах на Волині та Поділлі, Кам'янець-Подільському окружному суді. З поваленням царизму брав активну участь в українському русі, боротьбі за утвердження української державності. Був активним земським діячем в Подільській губернії, зокрема в галузі освіти, одним з активних учасників повстання проти гетьма-

нату. У 1920 р. емігрував, обіймав низку посад в еміграційних урядах УНР, викладав в Українській господарській академії у Подєбрадах (тогочасна Чехословацька республіка).

У 1945 р. переїхав до Західної Німеччини, у 1949 р. – до США, де 10 років очолював Український конгресовий комітет.

В. Приходьку належать мемуари «Під сонцем Поділля» у двох частинах. Над першою частиною, що охоплює період 1895-1907 рр. він почав працювати у 1926 р. і видав її у Празі 1931 р. Над другою частиною – про події 1907-1919 рр. – працював у 1960-1967 рр. Вона побачила світ у Вінниці у 2011 р.².

Менш відомими є його спогади «Одна ніч» про повалення гетьманату та встановлення влади Директорії УНР у Кам'янці-Подільському, надруковані у «Літературно-науковому віснику» в 1924 р.³.

Мета статті – привернути увагу до спогадів В. Приходька як джерела з історії антигетьманського повстання на Поділлі у листопаді 1918 р. Цитати зі спогадів наведено зі збереженням їх мовних і стилістичних особливостей, включно із назвами населених пунктів.

Сам мемуарист відзначав, що в спогаді «Одна ніч» він описав подію, коли «усе ще добре пам'яталося і там читач знайде опис цієї події з деталями, які, звичайно за 60 літ вивітрилися з голови»⁴.

У другій частині спогадів цей епізод подано схематично, зокрема, згадуються «студенти Кам'янецького Університету» та «молоді військові хлопці»⁵. Загалом, загальний перебіг подій, пов'язаний із утвердженням влади Директорії УНР у Кам'янці-Подільському на основі другої частини спогадів подано І. Ратушняком⁶.

Спогади «Одна ніч» В. Приходько розпочинає мальовничим описом міста із зауваженням, що у другій половині листопада 1918 р. центр міста впродовж години знаходився на межі повної руйнації: «... рідко де можна зустрінути таку чудову гармонію прекрасної примхуватої природи з останками суворої і поетичної старовини – отими напівзруйнованими баштами та воротами на чудових скелях, високими мінаретами і стильовими костелями, що закінчуються легкою і стрункою, як молоденька дівчина, турецькою фортецею. ...

Мало хто ... знає, що вже під час новітньої, української історії, Кам'янець Под. був на краю загибелі, що була одна ніч, а серед тої ночі одна критична година, коли на місто, – на самий центр його – наведено з двох боків горла гармат і – ще хвилина – од центру з його старовиною і од краси Кам'янця – турецької фортеці – залишилися би самі руїни»⁷.

Розповідаючи про попередні події в місті, автор наголосив на безкровному переході влади від гетьманської адміністрації до Подільського Українського національного союзу, що репрезентував Директорію УНР. За спогадами В. Приходька, увечері 16 листопада 1918 р. губернський староста С. Кисельов під час телефонної розмови погодився передати владу⁸.

Зауважимо, що в літературі згадуються різні дати ліквідації гетьманської влади в Кам'янці-Подільському. В. Лозовий називає 18 листопада, І. Ратушняк – 20 листопада⁹.

В. Приходько називає збройні підрозділи, які на той момент підтримували владу УНР: «А «гвардією», на яку спираючись dokonано сеї блискучої перемоги, була ... сотня студентів Кам'янецького Університету. «Сотня» – кількістю з півсотні, серед яких я сам і тепер пам'ятаю кілька милих, молодих хлопців, що в ніч «протигетьманського перевороту» вперше взяли рушницю в руки ... А тим часом на «тім боці» була справжня сила: кадри старшин піхотного та гарматного полків, губерніяльна і повітова комендатура, нарешті добре вишколена міська і повітова державна варта, себ то всього поверх трьох сотень одних старшин добре озброєних і досвідчених вояків, із кулеметами і гарматами»¹⁰.

Відразу після зміни влади реальне співвідношення сил стало відомим, що викликало відповідну реакцію серед прихильників П. Скоропадського: «Звичайно, уже «на другий день» після революції ворогам ясно стало, з якими силами dokonано перевороту і на що спирається нова влада. До нас доходили чутки про ті неприємності, які мав подільський губерніяльний староста Сергій Кисільов і губерніяльний інспектор державної варти Потатуїв від подільського губерніяльного і кам'янецького повітового «Союзу Хліборобів» за передчасну і безпідставну передачу влади. І справді – міркували вони – повстання Директорії тільки що почалось і розколювалось, у Києві сидів ще гетьман зі своїми військами, з півночі повстанню загрожував волинський губерніяльний староста Андрю, треба було б ударити ще в тил, із західних повітів Поділля і справа Директорії була би програна. Тим часом захоплення влади Директорією в Кам'янці і на Поділлі зразу міняло картину, забезпечуючи операціям на Київ тил, військові бази і можливість мобілізацій, а разом із тим цілком заспокоювало що до заходів войовничого Андри»¹¹.

Тим часом у місті відбувалася поступова розбудова нової влади. Як відзначає мемуарист, через відсутність зв'язку з Директорією, вищою владною структурою в місті продовжував бути Подільський Український національний союз (далі – УНС), до якого входили представники політичних партій та

організацій. Губернським комісаром обрали адвоката Г. Степуру, який обіймав цю посаду за часів Центральної Ради; губернським інспектором міліції – С. Сіцинського, губернським комендантом – полковника Гончаренка. В. Приходько залишався головою подільської губерніяльної народної управи. У повіті посаду комісара обійняв Д. Чирський, повітового коменданта – сотник Гербановський, залишалися головою повітової управи – О. Пащенко та міським головою – О. Морозовський. У повіті було оголошено мобілізацію, розпочалася діяльність з метою схилити на бік Директорії УНР особовий склад піхотного та артилерійського полків¹².

У таких умовах вся відповідальність за розвиток подій лягла на президію УНС, головою якого був професор Технічної школи В.Л. Злотчанський, а членами – професори С.М. Іваницький, А. Білецький та автор спогадів. Прикметно, що емігрант В. Приходько у публікації 1924 р. С.М. Іваницького назвав лише за ініціалами С. М., з огляду на його проживання в Радянській Україні. Але, зазначив мемуарист «організованої військової сили, на яку б спиралася влада – ще не було ... і увесь тягар утримання ладу та порядку в місті, охорони військових складів і урядових установ, а також і інша організаційна робота упала все на ту ж «студентську сотню». Сотня ся, правда, збільшилася трохи числом, але за кілька перших днів напруженої роботи і нервового піднесення дуже підупала на силі; деякі хлопці не спали уже кілька ночей під ряд, а в день також виспатися не могли, бо треба було демонструвати церемоніальним маршем по місту «на страх ворогам», а через малу кількість людей наказано було з'явитись усім. Словом на четвертий, чи на пятий день після перевороту, сотня через велику втому, уявляла з себе дуже скромненьку силу, як з боку фізичного, так і психічного»¹³.

Саме в цей час на політичному полі з'явився новий і досить небезпечний для влади чинник. Офіцери колишньої російської царської армії вороже сприйняли владу Директорії УНР і вирішили вдатися до збройних засобів для її повалення. В. Приходько так описав цю ситуацію: «З другого боку почали страшенно хвилюватися старшини, російські офіцери, що опинились у великій кількості у захопленій Директорією Кам'янці. Їх хвилюванню можна було найти виправдання; ще не минуло року, як вони вирвалися з жаху фронтового большевизму і демобілізації, більшість із них перебула на початку 1918 року у Києві страхіття Муравйова і Ремньова при першому захопленні Києва большевиками, і ось тут тобі маєш: нова революція. Правда, дух і тенденції нової української влади вони могли спостерегти в перші ж дні по перевороті, вони ясно мог-

ли бачити, що їм нічого не загрожує, про се ж їм урядово заявила і нова губерніяльна влада, одначе видно було, що недавно пережитий жах бере гору над усім, – старшини рішуче тратили здібність орієнтуватися в новій ситуації, вірили нам і не вірили і взагалі були надзвичайно вдячним матеріалом для всякої авантури.

І ся авантури прийшла... Під проводом кількох російських старшин рішено за всяку ціну «сковирнуть» нову владу. Який широкий плян ховався за сим рішенням, – чи малося на увазі взагалі «ударити в тил повстанню», що ніби наказувало стратегічне становище, чи думалося ліквідувати революційну владу у Кам'янці – і відновивши гетьманську, тим самим відновити її по цілій губернії, чи просто до сього пхало «реальне відношення сил», так і досі, на жаль, залишилось не з'ясоване. (Та не було й часу те зясовувати!)¹⁴.

Як відзначив мемуарист, у критичний момент, коли студентська сотня була перетомлена, десь о 17-18 годині надійшло повідомлення про підготовку виступу офіцерів із турецької фортеці, що мав відбутись через три години. Офіцери збирались у фортеці, на їх озброєнні були кулемети та гармати. В. Приходько виразно описує стан нервового напруження, у якому перебували керівники УНС, ухвалюючи рішення в таких умовах: «... о скільки людина чудово знає, що їй робити, коли ініціатива в її руках і вона бадьоро і твердо виконує свій плян, о стільки вона стає безпорадною, коли сю ініціативу вихоплено у неї з рук і вона стоїть перед явищем, що насуває на неї. Але о скільки знову ж така окрема людина в подібній ситуації по перших хвилинах вагання стає на певному рішенні і починає протиакцію, остільки се тяжко зробити якось колективу, чи взагалі «розпорошений» владі: – «Зібрати Національний Союз!» – «Скликати нараду адміністративної та військової влади!» – «Та нема ж комісара!» – «В такому разі президія Національного Союзу та інші!»¹⁵.

Невдовзі, на спільному зібранні трьох членів президії та деяких членів УНС і представників адміністрації, помічника губернського комісара було вироблено план дій. Під орудою української республіканської влади знаходився артилерійський підрозділ, розташований в казармах біля залізничного вокзалу. Хоча більшість офіцерів перейшла на бік змовників, декілька, на чолі з підполковником Нирієнком підтримували Директорію. Такий же вибір зробили козаки, яких було небагато. План передбачав мобілізацію всієї студентської сотні та приведення артилерії до бойової готовності.

«Завданням артилерії було: огнем перешкодити старшинам зробити «випад». Студентську сотню розділено на дві час-

тини і вони дістали такі призначення: Одна частина, більша, мала зайняти «позицію» як раз проти турецької фортеці, по «сей» бік турецького мосту, себ то там, де знаходиться «Старий бульвар». Завданням її було – затримувати всіх старшин що йшли до змовників у турецьку фортецю, при виступі ж їх одкрити до фортеці, а також на турецький міст огонь із кулеметів та рушниць. Друга ж, менша частина мала завданням – оборону губерніяльного комісаріату на випадок нападу на нього з якогось іншого боку, а також допомогу в рішучий момент тій частині сотні, що боронила прохід із фортеці до міста»¹⁶.

Автор спогадів відзначив загострене почуття відповідальності, яке відчували очільники влади в умовах, що склалися.

«У завжди понурому і темнуватому помешканню комісаріату, після звичайної в останній час метушні і гамору, стало якось особливо темно і неприємно тихо... Почувалося, що се тиша перед громовницею. Молодь із студентської сотні, звичайно бадьора і весела, якось теж притихла і тиснула ближше до кабінету комісара. Ми – президія Національного Союзу – не уявляли собі добре, де властиво ми мусимо бути і що робити під час воєнних операцій; так ніби не обов'язково було сидіти нам у комісаріаті, та й чи потрібно було взагалі боронити будинок комісаріату? Але почуття ясно підказувало, що ми мусимо сидіти як раз у комісаріаті і що властиво ми є матеріалізацією того абстрактного розуміння «нової влади», що є об'єктом сьогодняшньої «гри». Тому, по мовчазній згоді, без слів, ми рішили при всяких умовах залишитися і нікуди із комісаріату не виходити»¹⁷.

Тим часом все свідчило про наближення збройної сутички, що неминуче спричинило б людські жертви та руйнацію міста. «До комісаріату прибіг звязковий між двома частинами студентської сотні і доніс, що частина сотні, котра засіла на Старім Бульварі, перехопила вже кількох старшин, що озброєні прямували до турецької фортеці ріжними шляхами з різних кінців міста – з Руських і Польських Фільварків, із Нового Пляну, з Карвасара, поспішаючи у фортецю на призначену годину. Звязковий розказував, що у затриманих офіцерів настрій рішучий: вони переконані, що нова українська влада буде їх мордувати, а тому залишається лише одно – за всяку ціну сю владу скинути; або пан, або пропав!

З артилерійських казарм прибув підполковник Нирієнко. Він повідомив, що у нього все готове: гармати наведені на турецьку фортецю, а у козаків гарматників настрій рішучий – вони обурені на своїх старшин-зрадників і будуть обороняти владу директорії до кінця...

Одним словом, з обох боків було «все готове». Перемучена молодь із студентської сотні. Що за годину перед тим труди-

лася в півтемних кімнатах комісаріату, під впливом донесень і руху в комісаріаті підбадьорилась і заворушилась. Засвітили електричне світло. До комісаріату почали прибувати з міста по одинці й гуртками оповіщені студенти із сотні. Одні залишалися у комісаріаті, другі діставали призначення проти турецької фортеці. Робилося гамірливо і бадьоро. Начальник «комісаріятської залоги» зарядив привести до порядку зброю – рушниці й кулемети»¹⁸.

Наближення збройного протистояння спонукало В. Приходька до пошуків мирного виходу з ситуації. Відразу після ухвалення рішення про збройну відсіч змовникам, він задумався над причинами та суттю конфлікту: «Я старався вглибитися в саму суть річі, розібратися, «що є». А було властиво, багато дечого: ворожість до нас російської старшини, загальне почуття образи за «поруганню честь», що жевріла і розпалювалася уже від перших днів революції і нарешті найближчий мотив – боязнь репресій з боку нової української влади, з боку можливих большевиків і т. д. Але який же з сього вихід? Боротьба з українською демократичною владою, що все одно, з залізною логікою, мусить бути господарем України? Боротьба з владою, що є рішучим ворогом большевизму? З владою, що виразно показала повну відсутність у неї якихось кровожадних інстинктів та терористичних тенденцій? Ясно ставало, що в даному разі маємо діло з непорозумінням, із провокацією. Так, але наслідком сього непорозуміння має вийти непотрібне кровопролиття, руйнація міста і смерть десятків молоді з одного і другого боку. Та і серед старшин, що засідають у фортеці на українських студентів, є також безумовно Українці з походження. Воїстину, «брат на брата»!

Я почував, що у мене зріє рішення активно вмішатися в сю історію. Правда, з обох боків хід подій здавався остільки стихійно неминучим, що ся думка видавалася мені з початку чудернацькою і фантастичною і я навіть не одважувався з ким небудь поділитися нею. Але дальший хід справи все більше переконував мене про те, що моя думка має рацію»¹⁹.

Члени президії УНС, з якими Приходько поділився своїми міркуваннями, принципово погодилися з ним, але не бачили можливості змінити розвиток подій. Почуття відповідальності особи, наділеної владою, за долю людей, міста, підштовхнули В. Приходька до дії.

«– Добре, – міркував я про себе і в голос, – справа набирає цілком стихійного характеру. Але ж вона й безглузда, як стихія... Чи ж мусимо ми, ось троє нас людей, в яких руках на сей момент є певна влада, певний авторитет і до певної міри право на ініціативу, скоритися і йти за хвилию... Так, за пів годи-

ни, за сорок хвилин уже буде пізно, але тепер ще не пізно, ще можливе вороття...

Я перейшов через кімнати комісаріату, де містилась студентська сотня. Тут панував напружено-піднесений нервовий настрій. Кількоро очий споглянуло на мене і я багато прочитав у тих поглядах. Тут була і рishучість, і безпорадність, і надія й гостроцікаве дождиканне чогось од нас, од Національного Союза...

Я ясно відчув, що може не одному із студентів точили мозок ті ж думки, що й мені. Але ... раз робиться щось инше, значить, так треба... і тут був кінець міркуванням дисциплінованого ідейного вояка. Свідомість відповідальности за сих молодих вояків, що з таким довірем прийшли і віддали себе в повне розпорядженне «висшого орґану національної влади» – гостро прорізала мій мозок. Стало ясно, що міркуванням і ваганням мусить бути кінець, треба братися до діла»²⁰.

З ініціативи В. Приходька присутні члени президії УНС та військові керівники вирішили через одного із затриманих офіцерів повідомити змовників про відсутність будь-якої загрози для них з боку нової української влади і надати гарантії в цьому.

Мемуарист передає бесіду із затриманим офіцером, яка промовисто свідчить, як царська імперія перетворювали етнічних українців у своїх прислужників з малоросійською ментальністю.

«Високий, стрункий, бунет, Українець із походження. Мало того: виявляється, що товариш і на «ти» з своїм ворогом підполковником Нирієнком: разом училися і скінчили камянецьку середню технічну школу. Але ще більше. Голова Національного Союзу В. Злотчанський – його бувший учитель. Схвильований, почуває себе як звір, тільки що пійманий у клітку. Але держиться дуже добре...

Його обступають.

– Ну що, будемо битись?

– Будемо!

– А такі й такі (В. Злотчанський називає кілька прізвищ) мої ученики й товариші Нирієнка – теж там – у фортеці?

– Так!

– Вони ж Українці?!

– Так!

– Так у чім же річчя?!

Справа з'ясовується в тім напрямку, що свідомих Українців-старшин серед змовників, звичайно, нема, але є «малороси», є майже Українці. В душі безумовно не всі виступи співчують, але в даному разі горє над усім «офіцерська солідарність і честь»²¹.

Оскільки звернутись до змовників було вирішено письмово, В. Приходько написав листа приблизно такого змісту: «Панове Старшини! Ще хвиля і над містом зірветься шалена хуртовина. Артилерія з двох сторін почне громити сонне місто і неповинних мешканців, а між громадянами, один перед другим неповинними, проллється братня кров... Во ім'я якого гасла піднімаєте зброю? Ви боїтеся повставшого народу, – так знайте, український народ, висвободившись од насильства, дуже далекий од кровавих розрахунків. Хто ж каже Вам противне, – той ворог народу і провокатор!

Висший орган влади на Поділлі – Національний Союз – отсим заявляє, що старшинам, як таким, абсолютно нічого не загрожує і тепер Союз гарантує всім старшинам міста Кам'янця повну особисту недоторканість і спокій. Від старшин же вимагає: негайно здати скарбову зброю і мирно розійтись з фортеці по домах. Тоді Національний Союз буде уважати всю справу закінченою і зіквідованою»²².

Лист підписали голова та присутні члени президії УНС і віддали затриманому офіцеру. Його під охороною двох студентів доправили до турецької фортеці²³.

Почалося напружене очікування. Мемуарист передає атмосферу, що панувала в приміщенні губернського комісаріату: «Всі одначе залишилися в боевім поготівлю. Час тягнувся надзвичайно довго і через се моментами здавалося, що справа все ж скінчиться виступом. Гуркіт тягарового авта в такий момент заставляв насторожуватися і міцнійше стискати зброю.

Минуло пів години. Минула й третя чверть. З фортеці вісти не було. При близькості комісаріату до фортеці се було незрозумілим і насувало погані думки. Командант сотні хмурился і уважно поглядав на скоростріли... Нараз ... тверда хода начальника нашої засади коло турецького мосту і двох козаків за ним. Все в момент заніміло... Начальник швидко перейшов повз комісаріатську залого до залі, де знаходилася президія Національного Союзу з кількома старшинами і стукнувши за каблуками, по військовому, одрапортував: «Маю честь донести: зібрані у турецькій фортеці російські старшини, вислухавши лист Подільського Національного Союзу, постановили: вимозі Союзу підягти, зброю здати, з фортеці розійтись. Доношу: зброю я приймаю, старшини по одинці розходяться по домах... У мене мов гора звалилася з плечий. Безумовно, те ж саме відчували і всі інші. Вістка про розвязку справи в мить облетіла всіх і в комісаріаті стало шумно й весело. Обличчя проясніли й самніби похмурий «губернаторський Дім» повеселішав.

За хвилю, по короткій військовій нараді, уже розлягалася команда начальника комісаріатської залози: «Струнко! Слухай

мого наказу: Козаки півсотні рушниці скласти в комісаріяті, кулемети відтягнути на місце. Охорону комісаріятву повнить чергова чвірка! Решті розійтись по домах. Рушниці в козла, руш!». До комісаріятву прибували відпущені козаки з «засади» коло турецького мосту і ділилися своїми вражіннями з козаками «комісаріятської залоги». Виявилось, що старшин у фортеці зібралось дуже багато і тепер відпускають їх по одинці, з перервами. Довгенько довелося ждати, поки прийшли й донесли: «Турецька фортеця вільна, варту обняла студентська сотня. О другій годині в ночі ми розпрощалися»²⁴.

Щодо подальшого, то автор спогадів відзначив: «про не-льояльність когось із старшин учасників виступу до влади Української Народньої Республіки мені не доводилося чути. Але мало того: велика більшість сих старшин потім вірно служила в армії У.Н.Р. і билася в наших рядах із большевиками на фронті...»²⁵.

В. Приходько не назвав точної дати події, зазначаючи, що вона відбулася за вісім днів після виступу Директорії проти гетьмана та п'яти днів повалення влади гетьманату в Кам'янці-Подільському²⁶. І. Ратушняк припускає, що офіцерська змова була пов'язана зі спробою представника Добровольчої армії полковника Пуштіна організувати повстання проти Директорії на Поділлі у другій половині листопада 1918 р.²⁷. Деякі відомості про добровольчу студентську сотню наведено у статті В. Стецюка. Він вважає, що вона відділилася від Української охочекомонної дружини, складалася з 45-50 осіб. В. Стецюк називає її очільником Степана Мироновича Грещенка – вільного слухача історико-філологічного факультету і вказує на участь сотні у роззброєнні відділу добровольчої дружини в приміщенні духовного училища у ніч з 27 на 28 листопада 1918 р.²⁸.

Таким чином, спогади В. Приходька «Одна ніч» свідчать про важливу роль студентів Кам'янець-Подільського університету у встановленні та зміцненні влади Директорії УНР у місті, а також про їх мужність, відданість справі української демократичної державності, готовність до самопожертви.

Примітки:

1. Завальнюк О.М., Стецюк В.Б. Земства Поділля в добу Української революції 1917-1920 рр. Кам'янець-Подільський, 2009. 220 с; Завальнюк О. Віктор Приходько і заснування Кам'янець-Подільського державного університету (1918 р.) // Етнічна історія народів Європи. Зб. наук. пр. Київ, 2003. Вип. 15. С. 31-36; Калитко С.Л., Кравчук О.М. Спогади В. Приходька як джерело з вивчення історії кооперації на Поділлі // Споживча кооперація Поділля: через століття до майбутнього. Вінниця,

2010. С. 84-87; Кравчук О.М., Калитко С.А. Спогади Віктора Приходька як джерело з історії Кам'янця-Подільського початку XX ст. // *Етнічна історія народів Європи*. 36. наук. пр. Київ, 2010. Вип. 32. С. 90-98; Легун Ю., Кравчук О. Спогади В. Приходька: повернення на Батьківщину // *Приходько Віктор. Під сонцем Поділля: спогади*. Ч. 2. Вінниця, 2011. С. 3-6; Малуца О. «Просвіти» і Українська державність (друга половина XIX – перша половина XX ст.). Київ, 2008. С. 620-622.
2. Легун Ю., Кравчук О. Спогади В. Приходька: повернення на Батьківщину // *Приходько Віктор. Під сонцем Поділля: спогади*. Ч. 2. Вінниця, 2011. С. 4; Приходько В. Під сонцем Поділля: спогади. Ч. 2. / упорядники і автори передмови Ю. Легун, О. Кравчук. Вінниця : ТОВ «Консоль», 2011. 416 с.
 3. Приходько В. Одна ніч (Уривок із споминів). Літературно-науковий вісник. 1924. Річник XXIII. Т. LXXXIV. Кн. X. С. 239-250.
 4. Приходько В. Під сонцем Поділля: спогади. Ч. 2. / упорядники і автори передмови Ю. Легун, О. Кравчук. Вінниця : ТОВ «Консоль», 2011. С. 358.
 5. Приходько В. Під сонцем Поділля: спогади. Ч. 2. / упорядники і автори передмови Ю. Легун, О. Кравчук. Вінниця : ТОВ «Консоль», 2011. С. 355, 357.
 6. Ратушняк І. І. Повалення гетьманату П. Скоропадського в Кам'янці-Подільському // *Матеріали XIV Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції*. Кам'янець-Подільський, 2014. С. 256-261.
 7. Приходько В. Одна ніч (Уривок із споминів). Літературно-науковий вісник. 1924. Річник XXIII. Т. LXXXIV. Кн. X. С. 239-240.
 8. Приходько В. Одна ніч (Уривок із споминів). Літературно-науковий вісник. 1924. Річник XXIII. Т. LXXXIV. Кн. X. С. 239; Приходько В. Під сонцем Поділля: спогади. Ч. 2. / упорядники і автори передмови Ю. Легун, О. Кравчук. Вінниця : ТОВ «Консоль», 2011. С. 355.
 9. Лозовий В.С. Григорій Степура – політичний та громадський діяч Поділля в добу революції // *Наукові праці Кам'янець-Подільського державного педагогічного університету. Історичні науки*. Кам'янець-Подільський, 2001. Т. 6 (8). С. 555; Ратушняк І.І. Повалення гетьманату П. Скоропадського в Кам'янці-Подільському // *Матеріали XIV Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції*. Кам'янець-Подільський, 2014. С. 259.
 10. Приходько В. Одна ніч (Уривок із споминів). Літературно-науковий вісник. 1924. Річник XXIII. Т. LXXXIV. Кн. X. С. 241.
 11. Там само.
 12. Там само. С. 242; Приходько В. Під сонцем Поділля: спогади. Ч. 2. / упорядники і автори передмови Ю. Легун, О. Кравчук. Вінниця : ТОВ «Консоль», 2011. С. 353.

13. Там само; Приходько В. Під сонцем Поділля: спогади. Ч. 2. / упорядники і автори передмови Ю. Легун, О. Кравчук. Вінниця : ТОВ «Консоль», 2011. С. 357.
14. Там само. С. 241-242.
15. Там само. С. 243.
16. Там само.
17. Там само. С. 244.
18. Там само. С. 245.
19. Там само. С. 244-245.
20. Там само. С. 246.
21. Там само. С. 247.
22. Там само. С. 248.
23. Там само.
24. Там само. С. 248-249.
25. Там само. С. 250.
26. Там само. С. 239.
27. Ратушняк І.І. Повалення гетьманату П. Скоропадського в Кам'янці-Подільському // Матеріали XIV Подільської наукової історико-краєзнавчої конференції. Кам'янець-Подільський, 2014. С. 260.
28. Стецюк В.Б. Гарнізон Кам'янця-Подільського в добу гетьманату // Поділля у добу Української революції 1917-1921 рр.: матеріали круглих столів. Кам'янець-Подільський, 2013. С. 74-75.

Olexandr Kravchuk, Sergyi Kalytko

**THE PARTICIPATION OF STUDENTS OF THE KAMIANETS-PODILSKYI
UNIVERSITY IN ESTABLISHING THE AUTHORITY
OF THE DIRECTORY OF THE UPR IN THE CITY
(ACCORDING TO THE MEMOIRS OF V. PRYKHODKO)**

The article explores memoirs of V. Prykhodko – the political and public figure – as a source of establishing the authority of the Directory of the UPR in Kamianets-Podilskyi in November 1918 and the participation in this events the students of Kamianets-Podilskyi State Ukrainian University.

Key words: *Ukrainian National Revolution 1917-1921, Directory of the UPR, Kamianets-Podilskyi State Ukrainian University, student's hundred, Podillya's Ukrainian national union.*

Отримано: 23.11.20128